

JOSEP MARIA CASASÚS

PER UNA HARMONITZACIÓ DE LES TEORIES ESDEVENIMENTALS DINS LA PERIODÍSTICA

1. Propòsit inicial

Un dels trets que distingeix els treballs en Ciència de la Comunicació de Masses d'aquells que es despleguen en altres àmbits acadèmics és la manca de memòria respecte a la pròpia història científica.

L'oblit dels antecedents en qualsevol de les branques o de les matèries de la comunicació; la ignorància de tot el que s'ha fet abans; o el menyspreu pels diversos corrents de la tradició propera, connexa o específica, són fenòmens que no es donen gairebé mai en els altres camps de les Ciències Socials, i, menys encara, no cal dir, en els de les Ciències Exactes, Naturals i Mèdiques.

El desconeixement voluntari o involuntari —és a dir, el desconeixement per arrogància o per incultura— de la història del pensament teòric sobre la matèria, o de l'evolució de les diverses escoles o tendències de recerca científica en determinada disciplina, ha estat, dissortadament, fins ara, un signe d'identitat de les investigacions sobre la comunicació de masses que s'han fet entre nosaltres.

Tot plegat conforma el fenomen deplorable que anomeno "complex de Penèlope". Com la muller d'Ulisses i mare de Telèmac a

l'Odissea homèrica, els professors i els investigadors de la comunicació de masses, a Catalunya i a Espanya, desfem avui tot el que es va teixir ahir; acorralats per les innnovacions prometem que ens casarem amb una d'elles aquell dia en el qual acabarem de teixir el sudari de la nostra pròpia, única, definitiva, i exclusiva teoria. Desfem tot allò que els altres han fet abans; però tampoc no sabem aprofitar allò que els altres teixeixen al nostre costat. Les nostres teories són un constant teixir i desteixir.

En Ciència de la Comunicació de Masses sembla que tot comença de nou. Expliquem les disciplines de la nostra especialitat com si tot s'iniciés amb nosaltres, o amb l'investigador, generalment forà, del qual som admiradors. Tot comença per nosaltres els anys 60 o els anys 70 del nostre segle. Als nostres estudiants només expliquem allò que ens agrada; expliquem només l'escola o tendència que considerem única dispositària de la veritat universal, i oblidem totes les altres.

No passa així en altres àmbits de la ciència. Cap professor de Física oblida que va existir Newton, i que cal explicar-lo en el marc de l'evolució de la ciència, i en comparació amb d'altres corrents i tradicions. De la mateixa manera, cap professor de Psicologia oblida Freud; ni cap professor de Sociologia, a Comte; ni cap professor de Política a Plató. Encara que només sigui per blasmar-los.

Nosaltres oblidem totalment els antecedents remots de les nostres teories. I oblidem també que hi ha escoles diverses i enfocaments diferenciats al nostre, que no hauríem d'amagar. És aquesta actitud la que ens diferencia dels altres.

No hi ha cap tractat de Criminologia, per exemple, que no exposi de manera crítica la història i l'estat actual de les diverses doctrines sobre la matèria: entre d'altres, l'antropològica, la biològica, la lombrosiana, la constitucionalista, l'endocrinològica.

En el camp de la Ciència de la Comunicació Social, en canvi, una majoria dels llibres que circulen donen visions parcials, tant en el temps com en la perspectiva, de la matèria tractada. Les esplèndides excepcions (1) no fan res més que confirmar, com sempre, la regla.

No postulo pas que sigui necessari el domini o el coneixement profund de totes les doctrines i línies de recerca sobre una matèria. Però, si més no, no podem oblidar que existeixen. No podem oblidar, tampoc, les tradicions que han donat origen al pensament nou, o aquelles que s'extingiren, però que han tingut alguna mena d'influència.

El progrés científic necessita el coneixement de la tradició. Altra-

ment, ens exposem a repetir coses ja fetes, i aleshores no hi ha progrés.

El doctor Miquel de Moragas, des d'unes posicions obertes, que comparteixo, va escriure l'any 1981 que "en el estado actual de la investigación quedan abiertos importantes problemas metodológicos que se derivan de la historia de cada una de las ópticas teóricas —ciencias sociales— que han interpretado la comunicación de masas y cuya validez es cuestionada por la transformación continua, que en este fin de siglo es espectacular, de su función y tecnología" (2).

Tal com es desprèn de l'afirmació del primer catedràtic de Periodisme a Catalunya, per qüestionar les diverses òptiques teòriques és necessari conèixer-les, tant pel que fa als seus principis doctrinals com pel que fa a la seva història i a la seva influència.

Aquesta constatació és particularment interessant fer-la en el camp de la teoria dels esdeveniments periodístics, que és el que ens ocupa aquí. Es tracta d'un camp al qual és aplicable aquella al·lusió, també del professor Moragas, a la "complejidad misma del fenómeno comunicativo que, por sus múltiples vinculaciones económicas, psicológicas, políticas, físicas, fisiológicas, etc., se resiste a una simplificación definitoria" (3).

Des d'aquests punts de vista, doncs, no hi ha una única teoria dels esdeveniments. Sobretot quan la volem tractar en el marc de la Periodística. Aquesta és una branca d'estudi on s'haurien de conjuminar i harmonitzar, o, si més no, no menystenir, doctrines i treballs de les més diverses matèries: la Sociologia, la Història, la Psicologia Social, l'Estadística, la Física, la Biologia, la Metafísica, la Lingüística, l'Economia, la Semiótica, la mateixa Periodística.

¿Serem capaços un dia d'articular tots aquests coneixements dins d'un sistema coherent? ¿Serem capaços un dia d'integrar tot allò que s'ha fet fins ara, i allò que ara es fa, dins d'una perspectiva històrica global equivalent a la seguida per les altres ciències?

Sempre reinventem. Sempre som dins d'un laberint donant noms nous a coses velles. En donar un nom nou a una cosa vella caiem en la ingenuïtat de creure que és nova. Així no podrem avançar mai. Podem posar-li el nom que vulgueu a aquesta nova ciència, però està molt clar que parlem del mateix, des de perspectives diferents, o potser agafant només aspectes parcials del procés.

En aquesta introducció informal, volgudament revulsiva, posaré només un exemple molt específic de la Periodística. Posaré un exemple de la nostra matèria concreta, i no d'una altra, per no ferir

susceptibilitats gremials, sempre tan a punt d'esclatar, per gelosia o per cobejança; el poso, també, com a exercici personal o, si voleu, col·lectiu, d'humilitat i de modèstia acadèmiques.

Heus ací el cas concret: el famós paradigma de Lasswell del qual s'han derivat tantes petites teories i tantes fórmules diguem-ne magistrals. El paradigma de Lasswell no és de Lasswell. És dels retòrics llatins. Harold Lasswell va estudiar Retòrica a Europa (Berlín, 1925) quan preparava el seu doctorat (4). Va importar al seu país allò que havia après de l'antiga cultura humanística europea d'arrels grecollatines. Ho va traduir. Ho va fer molt bé. Són les escoles periodístiques europees les que s'erraren, i encara s'erren, en tornar a importat, en aquest cas i en altres, plantejaments que creien que eren "nous" i "moderns".

Fins ara s'explicava el paradigma de Lasswell —formulat per l'autor l'any 1948— com si fos un producte genuïnament nord-americà, quan, en realitat, ell el va venir a pouar a la nostra cultura clàssica tramesa, sense complexos, a Alemanya. La ignorància de la nostra pròpia tradició clàssica ens va fer caure en el parany. La força de persuasió de la modernitat americana, que ha estat hegemònica des dels anys 30 del nostre segle, ens ha enlluernat en aquest cas i en molts d'altres. Despreciem els orígens i la tradició de les nostres cultures nacionals. Les despreciem perquè considerem aquesta tradició massa "carca", escolàstica o clerical, i, paradoxalment, l'acceptem, transformada, quan són els altres, concretament els nord-americans, que se n'apropien, la retoquen, la maquillen, i la propaguen. Caiem, doncs, en aquests casos, en el més pur tanoquisme dels esnobs universitaris, que tan bé va descriure, dins la periodística anglesa, l'esplèndid ironista Thackeray (5).

Faig referència, finalment, a un altre cas, entre molts, que ens il·lustra sobre la necessitat de relacionar aportacions diverses i, fins i tot, desiguals, vinculades a uns mateixos conceptes. L'explicació que fa Böckelmann de les regles que determinen els criteris de selecció temàtica en els mitjans de comunicació de masses, desplegant propostes formulades per Niklas Luhmann, presenten clares afinitats amb factors definits abans pel nord-americà Herbert Gans, i, fins i tot, amb les poques definicions conceptuals de Francesco Fattorello. Malgrat que la dimensió teòrica del professor italià era molt prima, hi havia en els seus treballs, molt anteriors als dels esmentats professors alemanys, una voluntat de síntesi i de sistematització de determinats conceptes teòrics relacionats amb la pràctica professional, com és el cas del de novetat, que ell va definir amb

precisió, i que Böckelmann, sense esmentar-lo, també explica amb els mateixos termes (6).

El propòsit, molt modest, d'aquesta proposta meua no és altre que suggerir una ordenació —des d'una perspectiva històrica o evolutiva— de les escoles, els corrents i les tendències que hagin abastat la qüestió de la teoria dels esdeveniments des de posicions que interessin a la Periodística.

L'esquema ha d'incloure tant els esdeveniments socials com els esdeveniments naturals —els quals, com se sap, també s'integren en els circuits de la comunicació social—; esdeveniments, aquests darrers, bandejats per tota la tradició de la sociofenomenologia, que arrenca amb Alfred Schutz, cap als anys 40, a partir de la fenomenologia d'Edmund Husserl, i que segueix amb Peter Berger i Thomas Luckmann, però també per les diverses manifestacions posteriors d'estudi de l'esdeveniment, més evolucionades vers la periodística, que representen, entre d'altres, els angloamericans McCombs, Shaw, Tuchman, Fishman o l'italià Grossi.

2. Diversos corrents d'estudi de l'esdeveniment que afecten a la Periodística

La branca esdevenimental, o efemerològica, de la Periodística, entesa com a formulació teòrica del periodisme susceptible d'articular una pràctica professional no exclusivament intuïtiva, ha de conèixer tots els corrents de recerca i d'especulació científica que tractin de l'esdeveniment.

Això significa que la Periodística esdevenimental o efemerològica no pot excloure, d'antuvi, cap de les línies de recerca que escometen l'estudi dels fenòmens de construcció de la realitat, tant de la realitat social com de la física o natural.

Aquesta darrera precisió és una de les qüestions que distingeixen la Periodística de la Sociologia, pel que fa a la teoria dels esdeveniments. Els esdeveniments naturals, com se sap, també s'integren en els circuits de la comunicació de masses. És a dir, els esdeveniments naturals (plagues, terratrèmols, malalties, inundacions, processos biològics, fenòmens de l'espai) també són copsats, valorats i seleccionats pels periodistes. No ens pot ser aliè, doncs, el coneixement de les lleis que els conformen i els determinen. Aquesta ha estat una mancança tradicional en l'ensenyament i en la recerca del Periodisme, derivada de les velles rutines ancorades en unes perspectives unidimensionals dominades per les Humanitats i per la Sociologia.

Una altra qüestió pròpia de la Periodística, respecte a la teoria dels esdeveniments, és, al meu entendre, que no admet que es reduïxi l'observació dels mecanismes de construcció de la realitat a una òptica parcial o a una sola escola teòrica. Cal postular perquè, si més no des del punt de vista de la informació docent, que ha de ser plural i oberta, es difonguin les diverses posicions i línies de treball i de pensament, de la mateixa manera que es fa en d'altres ciències socials, des del Dret a la Ciència Econòmica i a la Ciència Política.

Cal fer-ho sense oblidar sistemàticament una època o un país, sense centrar-ho tot en els darrers deu anys, o en els Estats Units o en Alemanya.

Mauro Wolf així ho va subratllar, també, a propòsit de l'"agenda-setting": "La hipótesis de la *agenda-setting* en su estado actual — diu — es más un núcleo de observaciones y de conocimientos parciales, susceptible de ser ulteriormente articulado e integrado en una teoría general sobre la mediación simbólica y sobre los efectos de realidad operados por los "mass media", que un definido y establecido paradigma de análisis" (7).

Des d'aquesta perspectiva multidisciplinària, pel que fa, si més no, a l'exposició general de la matèria, el ventall de tendències podria classificar-se, molt esquemàticament, de la següent manera, llevat errors i omissions:

2.1. L'esdeveniment periodístic a l'escola de la Publicística alemanya.

2.1.1. Precedents teòrics de l'escola: Ahasver Fritsch (1676); Christian Weise (1685); *Tobias Peucer* (1689); Kaspar von Stieler (1697).

2.1.2. Zeitungskunde (coneixement del diari): *Karl Bücher* (1915); Erich Everth (1878-1934); Hans Amandus Münster (1901-1963).

2.1.3. Zeitungswissenschaft (teoria del diari): *Karl d'Ester* (1881-1960); Otto Jöhlinger (18813-1924); *Matin Moher* (1867-1927); *Otto Groth* (1875-1965); Joachim Kirchner (1890).

2.1.4. Publicística General: *Karl Jaeger* (1926); *Emil Dovifat* (1928).

2.1.5. Publicística Sistemàtica: Hans Traub (1901-1934); *Walter Hagemann* (1947).

2.1.6. Publicística Funcional: *Henk Prakke* (1960); Franz W. Dröges, Winfried B. Lerg, Michael Schmolke (1965).

2.2 L'esdeveniment periodístic des d'altres corrents menors europeus.

2.2.1. L'escola italiana: Francesco Fattorello (1964); Domenico de Gregorio (1966).

2.2.2. L'escola espanyola: Juan Beneyto (1965).

2.2.3. L'escola francesa: Jules Gritti (1969).

2.2.4. L'escola belga: Roger Clausse (1967).

2.3. L'esdeveniment des de les perspectives estructuralistes:

Georges Auclair (1970); *Edgar Morin* (1972); *Abraham A. Moles* (1972); *Violette Morin* (1974); *Eliséo Véron* (1981).

2.4. L'esdeveniment periodístic des de la tradició experimental de la Psicologia Social:

M. Freyd (1921); F.C. Bartlett (1932); G.W. Allport, *Leo Postman* (1946); Jean Stoetzel (1966).

2.5. L'esdeveniment des de la hipòtesi de l'"agenda-setting"

Shaw (1979); McClure y Patterson (1976); Paletz-Elson (1976); Zucker, (1978); Bechelloni (1982); Benton-Frazier (1976); Cook-Tyler (1983); *McCombs-Shaw* (1972); Marletti, (1982); Höijer (1975); Larsen (1980); Lang-Lang (1981).

2.6. L'esdeveniment des de la perspectiva dels estudis sobre emissors:

2.6.1. Estudis sobre els "gatekeepers": Kurt Lewin (1947); *White* (1950); Breed (1955); Donohue-Tichenor-Oline (1972).

2.6.2. Estudis sobre el "newsmaking": Galting-Ruge (1965); Warner (1971); Elliot (1972); Epstein (1973); Llorenç Gomis (1974); Rositi (1975); Altheide (1976); Schlesinger (1978); *Gaye Tuchman* (1978); Alvarado-Bunscombe (1978); José Luis Martínez Albertos (1978); Luis Núñez Ladevéze (1979); Golding-Elliot (1979); Herbert Gans (1979); *Mark Fishman* (1980); Bantz-McClirkle-Baade (1981); Magistreti (1981); Richard Clutterbuck (1981); Alex P. Schmid, Janny de Graaf (1982); Garbarino (1982); Martin Mayer (1987); Miquel Rodrigo (1989).

2.7. L'esdeveniment des de la tradició periodística angloamericana:

Walter Lippman (1922); Lazarsfeld (1940); Carl Warren (1951); Mitchell V. Chamley (1959); John Hohenberg (1964); Neale Copple (1970); *Herbert Gans* (1974).

2.8. L'esdeveniment periodístic des de l'escola sociofenomenològica:

2.8.1. Precedent filosòfic: Edmund Husserl (1950).

2.8.2. Desplegament sociològic: Alfred Schutz (1974); *Peter*

Berger, Thomas Luckmann (1979); Giorgio Grossi (1985).

2.9. L'esdeveniment periodístic des del funcionalisme sistèmic o "tematització":

2.9.1. Precedent sociològic: Talcot Parsons (1951).

2.9.2. Desplegament posterior: Niklas Luhmann (1970); F. Böckelmann (1975); Franco Rositi (1978).

2.10. L'esdeveniment des de la perspectiva de la Periodística de la Recepció o de la Pragmàtica Periodística, i els seus antecedents en l'Estètica de la Recepció i en la Teoria Empírica de la Literatura.

H.G. Gadamer (1960); Hans Robert Jauss (1967); Harold Weinrich (1967); H. Kreuzer (1967); Wolfgang Iser (1972); Robert Weimann (1973); Peter Uwe Hohendal (1974); Bernhard Zimmermann (1974); Hans Ulrich Gumbrecht (1975); Teun A. Van Dijk (1977); Siegfried J. Schmidt (1978).

2.11. Aportacions de les ciències no socials a l'estudi de l'esdeveniment

Jacques Monod (1970); Henri Atlan, Jean Pierre Changeux, Bernard d'Espagnat (1972).

2.12. L'esdeveniment des de les posicions metafísiques de la Teologia cristiana:

Karl Rahner (1939); Martin Werner (1941); Rudolf Bultmann (1941); Karl Barth (1939); Oscar Cullman (1957); Pierre Teilhard de Chardin (1955); Leonard Boff (1973); Hans Küng (1987).

3. Conclusió

És cert, com afirma Mauro Wolf (8), que els avenços enregistrats durant el darrer decenni en l'estudi dels emissors i dels processos productius en les comunicacions de masses contribueixen a conjuminar una profitosa col·laboració entre els estudis de Sociologia i de Periodística.

Tanmateix, no és menys cert que des d'una perspectiva acadèmica i de recerca, però sobretot docent, cal fer, encara, un inventari, el més complet possible, de tot allò que s'ha estudiat fins ara en aquest camp.

El repertori i la classificació aproximada que he avançat en aquest treball, a títol purament especulatiu, cal ampliar-los, principalment per part dels especialistes en aquesta branca de la ciència de la comunicació social.

Una altra tasca urgent que suggereixo és la d'harmonitzar la terminologia científica relativa als estudis sobre teoria dels esdeve-

niments. Cal unificar el vocabulari, i sistematitzar els conceptes i els mètodes acumulats progressivament en aquesta àrea de coneixement. Per assolir això cal aprofitar el vocabulari que ja tenim, i evitar la temptació de batejar contínuament les coses. És molt probable que sigui la feblesa de la nostra ciència allò que provoca que cada nova escola que apareix s'inventi un vocabulari nou per anomenar conceptes que ja existeixen. Oblidar la complexitat de la matèria i els sediments aportats per totes les tradicions és reduir la recerca científica a un pur "bricolage", tant si es fa des de les posicions aparentment i pretensiosament "altes" de la teoria, com si es fa des de les conviccions de la praxi i de la professionalitat que, tot i la seva modèstia, no renunciïn a teoritzar.

Avançaríem molt vers la síntesi i la simplificació, i en definitiva vers el progrés de les recerques específiques, si alleugeríssim qüestions de conceptes i de vocabulari. Abans ja he indicat com el valor/element de la novetat de la notícia el trobem, amagat sota diversos noms, en autors tan distants com Fattorello, Gans, Böckelman, Golding i Elliot, si més no. Però podríem al·ludir, també, a l'avantatge que per al progrés de les recerques teòriques sobre esdeveniments periòdics suposa no començar de nou (argollats pel "complex de Penèlope") les aportacions respecte a la definició de conceptes que han estat desplegadas per la tradició anterior i per les escoles contemporànies, massa sovint oblidades: la descripció dels fenòmens de publicitat i d'actualitat en la Publicística alemanya; l'Efemerologia de Fattorello i de Beneyto; la tipologia esdevenimental basada en els efectes de les notícies en el temps, que va sintetitzar Clauss; la descripció de l'estructura de diversos tipus d'esdeveniment, en Morin i en Auclair; la formulació de les lleis del rumor en Allport i Postman; l'establiment de l'"agenda-setting function" (McCombs-Shaw), i els seus vincles amb l'estudi de "gatekeepers" (White) i amb el "newsmaking" (Tuchman, Fishman), i amb la concepció de la informació com a construcció de la realitat, en Grossi, en Véron, i en Berger i Luckmann dins la tradició de Schutz; la delimitació dels factors de genericitat, novetat, excepcionalitat i tempestivitat en la tradició angloamericana (Lippman, Warren, Cople, Gans); la definició de la tematització en Luhmann; l'estudi de la recepció per part del lector, considerat com a coautor, intèrpret o coproductor de l'esdeveniment quan participa en la conversió del text en obra (Iser, Schmidt, Borrat, Casasús); la descripció dels models d'estructura de l'esdeveniment com objecte natural, i de l'activitat projectiva de la seva producció, en Jacques

Monod; la fixació i desplegament dels conceptes de temps, actualitat i realitat en les diverses tradicions ontològiques i teològiques que arriben fins a la contemporaneïtat (Heidegger, Zubiri, Cullman, Küng).

Es podrien simplificar, mitjançant l'harmonització, alguns aspectes i algunes parts de les diverses metodologies. La degana de les investigadores sobre comunicació social, la prestigiosa professora alemanya Elisabeth Noelle-Neumann, també va prendre partit a favor de la fusió natural d'escoles, corrents i perspectives. En un article publicat fa deu anys (9) identificava com a sinònims les línies de recerca de l'"agenda-setting" i la de la tematització. La seva proposta no va reeixir. Però és hora ja que, en el nostre camp, a més d'investigar i d'ensenyar, comencem, també, a ordenar les coses.

Notes

(1) Des d'aquesta perspectiva la millor obra general que encara tenim en el nostre àmbit cultural és la de Miquel de Moragas Spa: *Teorías de la comunicación*, Barcelona, Editorial Gustavo Gili, 1981. Pel que fa a la matèria tractada en aquest treball, són també a l'abast de tothom obres que abracen aspectes parcials, com la clàssica de Mauro Wolf (*La investigación de la comunicación de masas*, Barcelona, Ediciones Paidós, 1985), i la molt meritòria d'Enric Saperas (*Los efectos cognitivos de la comunicación de masas*, Barcelona, Editorial Ariel, 1987).

(2) Moragas Spa, op. cit., pàgs. 15 i 16.

(3) Moragas Spa, op. cit., pàg. 15.

(4) Harold D (wight) Lasswell (Donnellson, Illinois, 1902- New York, 1978) va estudiar a les Universitats de Londres, Ginebra, París i Berlín, els anys 1923, 1924, i 1925, abans de doctorar-se a la Universitat de Chicago l'any 1926. A Berlín va relacionar-se amb Emil Dovifat que preparava la seva càtedra de Periodisme, obtinguda finalment el 1928. Tingué ocasió, doncs, de conèixer alguns dels plantejaments simplificadors de la vella tradició retòrica europea, que eren vius encara a Alemanya a través de la praxi forense de la Criminalística, i de la Journalistik (Periodística) anomenada encara Zeitungstheorie (Teoria del Diari) per Dovifat (vegi's per exemple, l'al·lusió indirecta, i comparada entre la tradició llatina i la versió en llengua anglesa, a les preguntes que equivalen al paradigma de Lasswell, en el Dovifat dels anys 50: Emil Dovifat, *Periodismo*, volum, I, México, UTEHA, 1959, pàg. 127).

(5) W.M. Thackeray, *The Book of Snobs*, Londres, 1848.

(6) Es pot comparar, dins la bibliografia a l'abast, F. Böckelmann, *Formación y funciones sociales de la opinión pública*, Gustavo Gili, Barcelona, 1983 (publicat inicialment el 1975), pàgs. 65-71, amb Francesco Fattorello, *Introduzione alla tecnica sociale dell'informazione*, Roma, Istituto Italiano de Publicismo, 1964, pàgs. 42-45. Per altra banda, Herbert Gans també es va referir a la novetat ("novelty") com a valor notícia, i també ho fan P. Golding i P. Elliot amb el terme "recency". (vegi's Mauro Wolf: op. cit. pàg. 236.)

(7) Wolf: op. cit., pàg. 164.

(8) Wolf: op. cit., pàg. 201.

(9) Elisabeth Noelle-Neumann: "Teoria e ricerca sui mass media in Europa e in America. L'influenza dei mass media", dins de *Problemi dell'informazione*, IV/3, juliol-setembre, 1979, pàg. 439.